

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS
VALSTYBĖS TARNYBOS ĮSTATYMO NR. VIII-1316 9, 32, 34, 35 STRAIPSNIŲ
PAKEITIMO
ĮSTATYMO PROJEKTO
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai:

Lietuvos visuomenė sensta, ir vis daugiau vyresnio amžiaus žmonių nori bei gali aktyviai dalyvauti darbo rinkoje. Lietuvos darbo rinkoje vyresnio amžiaus asmenys vis dar susiduria su struktūriniais apribojimais, kurie jiems trukdo lygiomis teisėmis dalyvauti profesinėje veikloje. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas Nr. VIII-1316 (toliau – VTĮ), nustatantis 65 metų amžiaus ribą priimant asmenis į valstybės tarnybą ir ribojantis jų galimybes tęsti tarnybą pasibaigus šiam amžiui, sukuria diskriminacinę situaciją, prieštaraujančią Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lygių galimybių įstatymui ir Europos Sąjungos teisei. Galiojanti įstatymo redakcija numato amžiaus ribojimą valstybės tarnautojams, kuris prieštarauja nediskriminavimo principams. Valstybės tarnybos įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, kad valstybės tarnautoju gali būti asmuo, kuris yra ne vyresnis kaip 65 metų, o 34 straipsnis riboja valstybės tarnybos tęstinumą po šio amžiaus. 35 straipsnio 1 dalies 7 punktas numato, kad valstybės tarnautojas gali būti atleidžiamas vien dėl amžiaus.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos atlikti tyrimai¹ ir visuomenės apklausos rodo, kad vyresni nei 50 metų asmenys dažnai patiria diskriminaciją užimtumo srityje. 21 % 50–59 metų amžiaus ir 19 % 60–69 metų amžiaus asmenų teigia susidūrę su diskriminacija darbo rinkoje². Deja, diskriminacija dėl amžiaus yra viena iš labiausiai paplitusių diskriminacijos formų Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Praktiškai tai patvirtina ir Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos veiklos ataskaitos, kuriose atsispindi, kad skundų dėl diskriminavimo amžiaus pagrindu yra gaunama daugiau nei kitokio pobūdžio skundų.

Vadovaujantis 2024 m. „Sodros“ duomenimis, 2023 metais Lietuvoje dirbo daugiau nei 120 tūkstančių senatvės pensijos gavėjų.³ Vadovaujantis Užimtumo tarnybos duomenimis, 2024 m. Lietuvoje Užimtumo tarnyboje buvo registruota apie 60 tūkst. vyresnių nei 50 metų amžiaus bedarbių. Šios amžiaus grupės vidutinė nedarbo trukmė siekė 303 dienas, o tai rodo, kad vyresnio amžiaus žmonėms įsidarbinti yra sudėtingiau nei jaunesniems asmenims. Daugiau nei pusė 50+ metų bedarbių į darbo rinką sugrįžta tik laikinai arba su paramos priemonėmis, o neterminuotai įsidarbina tik 38,6 proc. šios grupės asmenų. Be to, 16 proc. visų mokymo programų dalyvių sudarė vyresni nei 50 metų asmenys, kas rodo didėjančią jų norą kelti kvalifikaciją ir įgyti naujų kompetencijų.⁴ Tai reiškia, kad vyresni darbuotojai susiduria su nepasitikėjimu iš darbdavių pusės, jų įdarbinimas dažnai reikalauja papildomų subsidijų ar valstybės paramos priemonių, o stabilios ilgalaikės darbo vietos jiems yra sunkiau prieinamos.

Taigi, vyresnio amžiaus asmenų ilgesnė nedarbo trukmė, mažesnės įsidarbinimo galimybės ir būtinybė remtis valstybės paramos priemonėmis rodo, kad darbo rinkoje jie vis dar susiduria su sisteminėmis diskriminacija ir struktūriniais barjeriais, ribojančiais jų galimybes

¹ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. Vyresnio amžiaus asmenų diskriminacija darbe: Lygių galimybių kontrolieriaus praktika bei įžvalgos. Vilnius, 2023. Prieiga internetu: <https://lygybe.lt/tyrimai/visuomenes-apklausa-apie-pozituri-i-vyresnius-zmones>.

² Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2023). Visuomenės apklausa: Požiūris į vyresnius asmenis. Prieiga per internetą: https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/10/Visuomenes-apklausa_pozituri-i-vyresnius-asmenis.pdf

³ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Sodra). Perskaiciuojamos dirbančių pensininkų pensijos – padidėjimo sulauks iki liepos pabaigos. Prieiga per internetą: <https://www.sodra.lt/lt/naujienos/perskaiciuojamos-dirbanciu-pensininku-pensijospadidejimo-sulauks-iki-liepos-pabaigos> [žiūrėta 2025-02-17].

⁴ Užimtumo tarnyba. Užimtumo tarnyba įvertino amžėjimo įtaką darbo rinkai. Prieiga per internetą: <https://uzt.lt/naujienos/8/uzimtumo-tarnyba-ivertino-amzejimo-itaka-darbo-rinkai%3A417> [žiūrėta 2025-02-17].

įsidarbinti lygiomis sąlygomis su jaunesniais darbuotojais, todėl būtina keisti Valstybės tarnybos įstatymą, panaikinant amžiaus ribojimus ir užtikrinti, kad vyresnio amžiaus asmenims būtų sudarytos lygios galimybės dalyvauti valstybės tarnyboje remiantis jų kompetencija, o ne amžiumi.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos apžvalgoje „Vyresnio amžiaus asmenų diskriminacija darbe“⁵, pateikta rekomendacija peržiūrėti teisės aktus, kuriais nustatyta minimali ir maksimali amžiaus riba valstybės tarnybos pareigoms užimti, bei įvertinti tokių ribojimų pagrįstumą atsižvelgiant į visuomenės demografinius pokyčius. Tarnybos atliktos konsultacijos rodo, kad kasmetinis prašymas pratęsti tarnybą po 65 metų kai kuriems tarnautojams atrodo žeminantis ir sukeliantis teisinio neapibrėžtumo pojūtį, nes jie nėra tikri dėl savo darbo stabilumo.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 2 punktas nustato, kad valstybės tarnautoju gali tapti asmuo, kuris yra ne vyresnis kaip 65 metų, o 35 straipsnio 1 dalies 7 punktas numato, kad valstybės tarnautojas automatiškai atleidžiamas iš pareigų, kai jam sukanka 65 metai. Šios nuostatos neatitinka Europos Sąjungos 2000/78/EB direktyvos, kuri reikalauja, kad bet koks amžiaus ribojimas užimtumo srityje būtų objektyviai pagrįstas teisėtais tikslais ir proporcingomis priemonėmis.

Ilgametę patirtį turintys valstybės tarnautojai yra sukaupę vertingų žinių ir kompetencijų, kurios yra svarbios viešojo sektoriaus veiklos tęstinumui ir kokybei, tačiau galiojanti tvarka verčia juos palikti tarnybą vien dėl amžiaus, nepaisant jų gebėjimo toliau sėkmingai atlikti pareigas. Toks reglamentavimas mažina viešojo sektoriaus efektyvumą, nes prarandami kvalifikuoti specialistai, kurių žinios galėtų būti perduodamos jaunesniems kolegoms, užtikrinant institucinį stabilumą.

Vyresni nei 65 metų asmenys neturėtų būti diskriminuojami priimant į valstybės tarnybą, nes amžius savaime nėra kompetencijos, patirties ar darbingumo rodiklis, o griežti amžiaus ribojimai pažeidžia lygiateisiškumo principą ir riboja visuomenės sukaupto intelektualinio kapitalo panaudojimą. Atsižvelgiant į ilgėjantį gyvenimo amžių ir gerėjančią vyresnio amžiaus žmonių sveikatą, būtina peržiūrėti darbingo amžiaus ribas, nes dirbti norintys ir gebantys asmenys neturėtų būti eliminuojami iš valstybės tarnybos vien dėl amžiaus kriterijaus.

Parengto Projekto tikslai:

1. Panaikinti diskriminaciją dėl amžiaus valstybės tarnyboje, užtikrinant, kad darbuotojų karjera ir darbo santykiai būtų grindžiami kompetencija ir darbingumu, o ne amžiaus riba.
2. Didinti valstybės tarnybos efektyvumą, išlaikant patyrusius specialistus ir sudarant sąlygas ilgesniam jų profesiniam įsitraukimui bei žinių perdavimui.
3. Skatinti aktyvų senėjimą ir ilgesnį dalyvavimą darbo rinkoje.

Parengto Projekto uždaviniai:

1. Keisti VTĮ nuostatas, panaikinant privalomą 65 metų amžiaus ribą ir sudarant galimybę pradėti bei tęsti tarnybą.
2. Gerinti valstybės tarnybos personalo politiką, kuriant skaidrius ir objektyvius darbo tęstinumo kriterijus, leidžiančius racionaliai išnaudoti žmogiškuosius išteklius viešajame sektoriuje.

Šis įstatymo pakeitimas užtikrins, kad valstybės tarnyboje darbuotojai galės ne tik likti, bet ir būti priimami į tarnybą be nepagrįstų amžiaus ribojimų, taip atsisakant diskriminacinio administracinio amžiaus cenzo ir sudarant sąlygas valstybės institucijoms pasinaudoti visų amžiaus grupių specialistų patirtimi.

⁵ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2023). Visuomenės apklausa: Požiūris į vyresnius asmenis. Prieiga per internetą: https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/10/Visuomenes-apklausa_pozioris-i-vyresnius-asmenis.pdf

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai:

Lietuvos Respublikos Seimo narė Birutė Vėsaitė.

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai:

Šiuo metu Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas nustato, kad į valstybės tarnybą priimami asmenys negali būti vyresni nei 65 metų, išskyrus politinio (asmeninio) pasitikėjimo valstybės tarnautojus. Valstybės tarnautojai automatiškai atleidžiami iš pareigų, kai jiems sukanka 65 metai arba pasibaigia tarnybos pratęsimo terminas. Tarnybos pratęsimas po 65 metų galimas tik ribotam laikotarpiui – jis gali būti pratęsiamas ne ilgiau kaip 5 metams, tačiau pratęsimas nėra garantuotas ir priklauso nuo į pareigas priimančio asmens sprendimo. Įstatyme taip pat nustatyta, kad į pareigas įstatymuose nustatytai kadencijai priimti vadovai ir karjeros valstybės tarnautojai, kuriems kadencijos metu sukanka 65 metai, gali dirbti iki kadencijos pabaigos, jei jų tarnybinė veikla buvo įvertinta kaip gera arba labai gera ir jie neturi tarnybinių nuobaudų. Tokiu būdu valstybės tarnybos įstatyme numatyti amžiaus ribojimai riboja vyresnio amžiaus asmenų galimybes ne tik tęsti tarnybą, bet ir įsidarbinti valstybės tarnyboje po 65 metų.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama:

Siūlomas Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimas panaikins maksimalią 65 metų amžiaus ribą, suteikdamas galimybę vyresniems asmenims ne tik tęsti tarnybą, bet ir būti priimamiems į valstybės tarnybą, remiantis jų kompetencija ir darbingumu, o ne amžiaus kriterijumi. Šiuo metu galiojantis reguliavimas nepagrįstai riboja vyresnio amžiaus žmonių teisę dirbti, nepaisant jų kompetencijos, patirties ar darbingumo.

Be to, Lietuvos visuomenė sensta, o darbo rinkoje išlieka daug vyresnių specialistų, kurie gali ir nori dirbti. Šis pakeitimas leis išlaikyti aukštos kvalifikacijos specialistus valstybės tarnyboje ir prisidės prie viešojo sektoriaus efektyvumo. Pakeitimas prisidės prie aktyvaus senėjimo politikos įgyvendinimo ir užtikrins vyresnio amžiaus žmonių teisę dirbti tol, kol jie geba tai daryti kokybiškai. Taip pat bus mažinamas teisinis neapibrėžtumas, nes šiuo metu vyresni tarnautojai kasmet turi prašyti pratęsti jų tarnybą. Šis įstatymo pakeitimas užtikrins lygybę, atvers daugiau galimybių darbo rinkoje ir leis valstybės tarnybai lanksčiau prisitaikyti prie demografinių pokyčių.

Be kita ko, suteikiant vyresnio amžiaus žmonėms galimybę ilgiau išlikti valstybės tarnyboje ir pretenduoti į laisvas darbo vietas, tai turės dar vieną teigiamą poveikį – plėtojantis dirbtinio intelekto technologijoms, vyresnio amžiaus asmenys valstybės tarnyboje ne tik galės sėkmingai prisitaikyti prie naujų darbo metodų, bet ir prisidės prie jų tobulinimo. Kadangi dirbtinis intelektas mokosi iš žmonių žinių ir patirties, vyresnių tarnautojų sukauptos kompetencijos, analitiniai įgūdžiai bei sprendimų priėmimo praktika taps vertingu informacijos šaltiniu dirbtinio intelekto modelių vystymui ir jų efektyviam pritaikymui viešajame sektoriuje.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta:

Galimų neigiamų pasekmių nėra.

6. Kokią įtaką priimtas įstatymas turės kriminogeninei situacijai, korupcijai:

Priimtas įstatymas įtakos kriminogeninei situacijai, korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymo įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai:

Įstatymo pakeitimas sudarys sąlygas vyresnio amžiaus asmenims ilgiau išlikti darbo rinkoje, o tai padidins jų perkamąją galią ir vartojimą, skatindamas vidaus rinkos augimą. Lietuvos statistikos duomenimis, 60 metų ir vyresni asmenys kasdienėms išlaidoms skiria mažiausiai lėšų, o pensininkai – antra pagal skurdo riziką grupė po bedarbių, ypač pažeidžiamos yra 65 metų ir vyresnės moterys⁶. Ilgesnis darbo aktyvumas taip pat sumažins valstybės socialinės paramos išlaidas, nes daugiau žmonių gaus darbo užmokestį, o ne pensiją, taip prisidedami prie mokesčių sistemos stabilumo. Dėl didesnio vartojimo ir mažesnės priklausomybės nuo socialinių išmokų gerės verslo sąlygos, didės paklausa prekėms ir paslaugoms, o tai skatins verslo plėtrą ir darbo vietų kūrimą.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams:

Įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios:

Priėmus teikiamą įstatymo projektą, papildomų Vyriausybės nutarimų gali neprireikti, nes siūlomas reguliavimas aiškiai nustato, kad asmenys gali tęsti tarnybą po 65 metų be kasmetinio pratęsimo procedūros. Esami darbingumo ir kompetencijų vertinimo mechanizmai jau numatyti galiojančiuose teisės aktuose, todėl papildomas jų detalizavimas ar naujų taisyklių priėmimas nėra būtinas.

10. Ar įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymo projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka:

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo reikalavimų.

11. Ar įstatymo projektas atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus:

Įstatymo projektas neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisės aktams.

12. Jeigu įstatymui įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti:

Lietuvos Respublikos Vyriausybė.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymui įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais):

Įstatymo įgyvendinimas nereikalaus papildomų biudžeto asignavimų, nes keičiama valstybės tarnybos reglamentavimo tvarka nedidina naujų pareigybių skaičiaus ar papildomų išmokų. Priešingai, ilgesnis kvalifikuotų valstybės tarnautojų išlikimas tarnyboje gali padėti optimizuoti žmogiškuosius išteklius ir sumažinti išlaidas, susijusias su naujų darbuotojų atranka, mokymu ir adaptacija.

14. Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados:

Negauta.

⁶ Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2023). Visuomenės apklausa: Požiūris į vyresnius asmenis. Prieiga per internetą: https://lygybe.lt/wp-content/uploads/2023/10/Visuomenes-apklausa_poziuris-i-vyresnius-asmenis.pdf

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiam projektui įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas bei sritis:

Amžiaus diskriminacija, Valstybės tarnyba, Lygių galimybių politika

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai:

Nėra.
